SAVDO VA XIZMAT KO'RSATISH OBYEKTLARIDA MAVJUD XAVF-XATARLAR VA ULARNI PROFILAKTIKA QILISH MEXANIZMI

Abdullayev Abdurahmon Baxtiyorovich

Jamoat xavfsizligi universiteti tinglovchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada savdo va xizmat ko'rsatish obyektlarida uchraydigan jinoiy, yong'in, texnogen, ijtimoiy, sanitariya-epidemiologik hamda terroristik xarakterdagi xavf-xatarlar tizimli tahlil qilinadi. Xavflarning kelib chiqish sabablari, ularning jamoat xavfsizligiga ta'siri yoritilib, profilaktikaning huquqiy, tashkiliy va texnik mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida obyektlarni xavf darajasiga ko'ra toifalash, xavfsizlik xodimlarini sertifikatlash, texnik vositalarni yagona raqamli platformaga ulash va idoralararo hamkorlikni kuchaytirishga oid takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jamoat xavfsizligi, savdo obyektlari, xizmat ko'rsatish, xavf-xatar, profilaktika, yong'in xavfsizligi, videokuzatuv, monitoring, idoralararo hamkorlik.

Аннотация. В статье проводится системный анализ угроз криминального, пожарного, техногенного, социального, санитарно-эпидемиологического и террористического характера, возникающих в объектах торговли и сферы услуг. Раскрываются причины возникновения рисков и их влияние на общественную безопасность, рассматриваются правовые, организационные и технические механизмы профилактики. По итогам исследования сформулированы предложения по категорированию объектов в зависимости от уровня риска, сертификации сотрудников охраны, объединению технических средств в единую цифровую платформу и укреплению межведомственного взаимодействия.

Ключевые слова: общественная безопасность, объекты торговли, сфера услуг, риск, профилактика, пожарная безопасность, видеонаблюдение, мониторинг, межведомственное взаимодействие.

Abstract. The article provides a systematic analysis of criminal, fire, man-made, social, sanitary-epidemiological and terrorist threats occurring in retail and service

facilities. It explains the causes of these risks and their impact on public safety, and examines the legal, organizational and technical mechanisms of prevention. Based on the findings, proposals are put forward on risk-based categorization of facilities, certification of security personnel, integration of technical systems into a unified digital platform, and stronger inter-agency cooperation.

Keywords: public safety, retail facilities, service sector, risk, prevention, fire safety, video surveillance, monitoring, inter-agency cooperation.

Kirish

So'nggi yillarda mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyati jadal rivojlanib, savdo markazlari, bozorlar, supermarketlar, mehmonxonalar, restoranlar, kinoteatrlar, sport majmualari va boshqa xizmat ko'rsatish obyektlari soni sezilarli darajada ko'paydi. Bunday joylarga har kuni minglab odam keladi. Savdo va xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiyotning muhim tarmog'i bo'lib, aholining kundalik ehtiyojlarini qondirish, yangi ish o'rinlari yaratish va byudjet daromadlarini shakllantirishda alohida o'rin tutadi. Shu bilan birga, bu obyektlarda odamlarning doimiy va gavjum to'planishi jamoat xavfsizligini ta'minlash vazifasini sezilarli darajada murakkablashtiradi.

Odamlar ko'p to'planadigan joylar xavf-xatarlar uchun ham qulay muhit hisoblanadi. Oddiy cho'ntak o'g'irligidan tortib yong'in, favqulodda vaziyat, olomon ichida tartibsizlik yoki terroristik tahdidgacha bo'lgan holatlar aynan shunday joylarda yuz berishi mumkin. Bundan tashqari, bunday obyektlarda naqd pul va qimmatbaho tovarlar aylanmasi yuqori bo'lgani sababli jinoyatchilar uchun ham jozibador nishon sifatida ko'riladi.

Shu bois savdo va xizmat ko'rsatish obyektlarida xavfsizlikni ta'minlash faqat ichki ishlar organlarining emas, balki obyekt egalari, tadbirkorlar, mahalla va fuqarolarning ham birgalikdagi vazifasidir. Zamonaviy yondashuvga ko'ra, xavfsizlik huquqbuzarlik sodir bo'lgandan keyin choralar ko'rish orqali emas, balki xavfni oldindan aniqlash va uning sabab hamda shart-sharoitlarini bartaraf etish orqali ta'minlanadi.

Maqolaning maqsadi shu sohadagi mavjud xavf-xatarlarni tizimli o'rganish, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash va profilaktika mexanizmlarini baholash hamda ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda tahlil, sintez, qiyosiy-huquqiy va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi.

1. Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari xavfsizligi tushunchasi va ahamiyati

Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari deganda aholiga tovarlar sotish yoki pullik xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanadigan, odamlar ommaviy tashrif buyuradigan joylar tushuniladi. Ularga savdo markazlari, bozorlar, do'konlar, umumiy ovqatlanish korxonalari, mehmonxonalar, go'zallik salonlari, maishiy xizmat korxonalari, ko'ngilochar va dam olish maskanlari kiradi.

Bunday obyektlarning o'ziga xos jihati shundaki, ularda xavfsizlik bir vaqtning o'zida bir necha yo'nalishda ta'minlanishi kerak. Birinchidan, tashrif buyuruvchilarning hayoti va sog'lig'i muhofaza qilinadi. Ikkinchidan, tadbirkor va xodimlarning mulki va daromadi himoyalanadi. Uchinchidan, jamoat tartibi saqlanadi. To'rtinchidan, hududdagi umumiy ijtimoiy muhit barqarorligi ta'minlanadi. Demak, obyektdagi xavfsizlik shaxsiy manfaat doirasidan chiqib, jamoat xavfsizligining tarkibiy qismiga aylanadi.

Xavf-xatar deganda ma'lum bir holat yuz berganda insonlarga, mulkka yoki jamoat tartibiga zarar yetkazish ehtimoli tushuniladi. Xavfning darajasi ikki omil bilan belgilanadi: uning yuz berish ehtimoli va yuz bergan taqdirda keltiradigan zarar miqdori. Shu sababli profilaktika tizimi faqat tez-tez uchraydigan holatlarga emas, balki kam uchrasa-da, oqibati og'ir bo'lgan xavflarga (yong'in, portlash, ommaviy tartibsizlik) ham qaratilishi lozim.

Profilaktika esa huquqbuzarliklar va favqulodda vaziyatlarning sabablari hamda ularga imkon beruvchi shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish va bartaraf etishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy, texnik va tarbiyaviy chora-tadbirlar majmuasi sifatida ta'riflanishi mumkin.

2. Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlarida uchraydigan asosiy xavf-xatarlar

Amaliyot va kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, bunday obyektlardagi xavflarni shartli ravishda quyidagi guruhlarga ajratish mumkin.

2.1. Jinoiy xavflar

Bularga o'g'rilik, firibgarlik, talonchilik, tovarlarni yashirincha olib chiqish, soxta pul va to'lov kartalari bilan bog'liq huquqbuzarliklar kiradi. Odamlar gavjum bo'lgan joylarda cho'ntak o'g'rilari va firibgarlar tashrif buyuruvchilarning e'tiborsizligidan foydalanadi. Kassa va omborxonalarda esa moddiy javobgar xodimlar tomonidan mablag' yoki tovarlarni o'zlashtirish holatlari ham uchrab turadi.

So'nggi yillarda bu guruhga yangi turdagi xavflar ham qo'shildi. Masalan, onlayn to'lov tizimlari va bank kartalari orqali amalga oshiriladigan firibgarlik, kassa va hisob-kitob dasturlariga ruxsatsiz kirish, mijozlarning shaxsiy ma'lumotlarini noqonuniy olish kabi holatlar savdo sohasida ham ko'paymoqda. Shuningdek, obyektlar tungi paytda qarovsiz qolganda o'g'rilik va bosqinchilik xavfi ortadi.

2.2. Yong'in va texnogen xavflar

Savdo markazlarida elektr jihozlari ko'p, yonuvchi materiallar (matolar, plastmassa, qadoqlash buyumlari, maishiy kimyo mahsulotlari) ko'plab saqlanadi, shu sababli yong'in xavfi yuqori. Elektr tarmog'ining ortiqcha yuklanishi, eskirgan simlar, vaqtinchalik ulanishlar, evakuatsiya yo'llarining tovarlar bilan to'sib qo'yilishi, yong'inga qarshi tizimlarning ishlamasligi eng ko'p uchraydigan kamchiliklardir.

Yong'inning xavfi shundaki, odamlar gavjum yopiq binolarda tutun juda tez tarqaladi va evakuatsiya uchun vaqt cheklangan bo'ladi. Bu esa kamchiliklar mavjud bo'lganda ommaviy talofatlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, lift, ventilyatsiya, gaz jihozlari va boshqa muhandislik tizimlaridagi nosozliklar ham texnogen xavf manbai hisoblanadi.

2.3. Tartib va jamoat xavfsizligiga tahdidlar

Ko'pchilik joyda janjal, bezorilik, mast holda tartibbuzarlik, yoshlar o'rtasidagi to'qnashuvlar kuzatiladi. Bayram va chegirmalar kunlari odam oqimi keskin ortib, olomon ichida tiqilinch va jarohat olish xavfi paydo bo'ladi. Katta odam oqimi mavjud bo'lgan, ayniqsa chiqish yo'llari tor bo'lgan obyektlarda vahima yuzaga kelishi ham og'ir oqibatlarga sabab bo'lishi mumkin.

2.4. Terroristik va diversion xavflar

Odam ko'p to'planadigan har qanday joy terroristik harakatlar uchun potensial nishon bo'lishi mumkin. Shubhali buyumlar, qarovsiz qoldirilgan sumkalar, begona shaxslarning g'ayritabiiy xatti-harakatlari bunday tahdidning dastlabki belgilari bo'lishi mumkin. Garchi bunday holatlar kam uchrasa-da, oqibatlari og'ir bo'lgani uchun ularga doimiy tayyor turish zarur. Bunda xodimlarning shubhali holatni tanib olishi va uni o'z vaqtida tegishli organlarga yetkazishi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

2.5. Sanitariya-epidemiologik xavflar

Oziq-ovqat mahsulotlarini noto'g'ri saqlash, muddati o'tgan mahsulotlarni sotish, umumiy ovqatlanish obyektlarida gigiyena qoidalariga rioya qilinmasligi ommaviy zaharlanishlarga sabab bo'lishi mumkin. Epidemiologik vaziyat murakkablashgan davrda esa odamlar gavjum to'planadigan bunday joylar yuqumli kasalliklar tarqalishining omili sifatida ham ko'rib chiqiladi.

3. Xavf-xatarlarning kelib chiqish sabablari

Tahlillar bu sohadagi xavflarning aksariyati bir necha umumiy sabab bilan bog'liqligini ko'rsatadi:

- obyekt egalari va xodimlarning xavfsizlik masalasiga yuzaki munosabati, tejash maqsadida xavfsizlik chorlariga yetarli mablag' ajratmasligi;
- xavfsizlik xodimlarining malakasi yetarli emasligi va muntazam o'qitilmasligi;

- yong'in va texnik xavfsizlik talablariga rasman rioya qilinib, amalda buzilishi;
- fuqarolarning o'zlari ham ehtiyotsizlik qilishi (qimmatbaho buyumlarni qarovsiz qoldirish, shubhali holatlar haqida xabar bermaslik);
- huquqni muhofaza qilish organlari bilan obyekt ma'muriyati o'rtasida axborot almashinuvi va hamkorlik tizimining yetarli rivojlanmaganligi;
- obyektlarni qurish va foydalanishga topshirish bosqichida xavfsizlik talablarining to'liq hisobga olinmasligi;
- profilaktika ishlarining ko'pincha tekshiruv va jarima bilan cheklanib, tushuntirish va maslahat berish yo'nalishining sust olib borilishi.

Ushbu sabablar o'zaro bog'liq bo'lib, ularni alohida emas, balki kompleks tarzda bartaraf etish zarur. Masalan, texnik vositalar o'rnatilgan bo'lsa-da, ularni boshqaradigan malakali xodim bo'lmasa, tizim kutilgan natijani bermaydi.

4. Profilaktika mexanizmining huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida”gi, “Yong'in xavfsizligi to'g'risida”gi, “Terrorizmga qarshi kurashish to'g'risida”gi qonunlar, shuningdek Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksi hamda tegishli Vazirlar Mahkamasi qarorlari bilan tartibga solinadi. Jamoat xavfsizligi sohasidagi qonunchilik esa davlat organlari, tadbirkorlik subyektlari va fuqarolarning vazifa hamda mas'uliyatini belgilab beradi.

Bu normalarga ko'ra, obyekt egasi o'z hududida xavfsizlik choralarini ko'rish, xodimlarni yo'riqnoma bilan ta'minlash, yong'inga qarshi vositalarni saqlash va evakuatsiya yo'llarini doimo bo'sh holda ushlab turish majburiyatini oladi. Ichki ishlar organlari esa profilaktika inspektorlari orqali obyektlarni muntazam o'rganib, aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha ko'rsatmalar beradi. Favqulodda vaziyatlar va yong'in xavfsizligi xizmati esa yong'inga qarshi talablarga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimida davlat organlari bilan birga fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari va tadbirkorlik subyektlari ham ishtirok etadi. Bu esa profilaktikani faqat davlat vazifasi emas, balki butun jamiyat ishtirokidagi umumiy faoliyatga aylantiradi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, bugungi kunda profilaktika “jazolashdan ko'ra oldini olish” tamoyiliga tayanadi. Ya'ni asosiy e'tibor huquqbuzarlik sodir bo'lgandan keyingi choralarga emas, balki uning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etishga qaratiladi. Shu bilan birga, xavfsizlik talablarini buzganlik uchun qonunda ma'muriy va ayrim hollarda jinoiy javobgarlik nazarda tutilgani profilaktikaning majburlov kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, soha qonunchiligida ayrim bo'shliqlar mavjud. Xususan, savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari uchun xavfsizlikning minimal talablari turli me'yoriy hujjatlarda tarqoq holda berilgan bo'lib, ularni amaliyotda qo'llash qiyinchilik tug'diradi. Bu esa yagona tizimlashtirilgan yondashuvga ehtiyojni ko'rsatadi.

5. Profilaktikaning tashkiliy va texnik mexanizmlari

Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlarida samarali profilaktika tizimi bir necha yo'nalishda yuritilishi kerak.

Tashkiliy chora-tadbirlar. Har bir obyektda xavfsizlik bo'yicha mas'ul shaxs tayinlanishi, ichki tartib qoidalari ishlab chiqilishi va xodimlarga favqulodda vaziyatda harakat qilish bo'yicha muntazam o'quv mashg'ulotlari o'tkazilishi zarur. Evakuatsiya rejalari ko'rinadigan joylarga osib qo'yilishi, yilda kamida bir marta amaliy mashq o'tkazilishi maqsadga muvofiq. Yangi xodim ishga qabul qilinganda u xavfsizlik bo'yicha dastlabki yo'riqnomadan o'tishi, muntazam esa takroriy yo'riqnoma olishi kerak.

Texnik vositalar. Zamonaviy videokuzatuv tizimlari, kirish-chiqishni nazorat qilish, yong'in signalizatsiyasi, avtomatik o'chirish qurilmalari va “Tez yordam tugmasi” kabi vositalar xavfsizlikning asosiy texnik poydevorini tashkil etadi. Videokuzatuv kameralarining huquqni muhofaza qilish organlarining markaziy monitoring tizimiga

ulanishi esa hodisaga tez javob berish imkonini beradi. Sun'iy intellektga asoslangan tahlil tizimlari esa shubhali xatti-harakatlarni avtomatik aniqlashda ham yordam bermoqda. Biroq bunday tizimlardan foydalanishda fuqarolarning shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish talablariga qat'iy rioya etilishi lozim.

Hamkorlik mexanizmi. Obyekt ma'muriyati, profilaktika inspektori, favqulodda vaziyatlar xizmati va mahalla vakillari o'rtasida doimiy aloqa o'rnatilishi muhim. Bunday hamkorlik muammoni dastlabki bosqichdayoq aniqlash va birgalikda hal etish imkonini beradi. Shuningdek, hududdagi obyektlar egalari o'rtasida o'zaro axborot almashinuvi, masalan, shubhali shaxslar yoki firibgarlik usullari haqida tezkor xabar berish tizimi ham samarali bo'ladi.

Axborot-tushuntirish ishlari. Fuqarolar o'rtasida ehtiyotkorlik qoidalari, shubhali holatlarda qanday harakat qilish va qaysi raqamlarga murojaat qilish bo'yicha targ'ibot olib borilishi kerak. Savdo markazlarida ekranlar, e'lon taxtalari va ovoz orqali berilgan ogohlantirishlar buning samarali vositasidir. Targ'ibotda ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalaridan ham keng foydalanish maqsadga muvofiq.

Nazorat va mas'uliyat. Tekshiruvlar tizimli o'tkazilib, kamchiliklar aniqlanganda qonunda belgilangan javobgarlik choralari qo'llanishi lozim. Shu bilan birga, xavfsizlik talablariga ongli rioya qilayotgan tadbirkorlarni rag'batlantirish ham yaxshi natija beradi. Tekshiruvlar tadbirkorlik faoliyatiga asossiz aralashuvga aylanib qolmasligi, ularning asosiy maqsadi kamchilikni aniqlash va uni bartaraf etishda amaliy yordam berish ekanligi unutilmasligi kerak.

Arxitektura va rejalashtirish orqali profilaktika. Xavfsizlikni obyektni loyihalash bosqichidayoq hisobga olish eng samarali usullardan biridir. Yaxshi yoritilgan hudud, ko'rinish yaxshi bo'lgan yo'laklar, yetarli sonda va to'sqinliksiz evakuatsiya chiqishlari, kirish nazorat qilinadigan nuqtalarga ega bo'lgan loyiha huquqbuzarlik sodir etish imkoniyatini kamaytiradi. Bu yondashuv xorijiy amaliyotda atrof-muhit loyihasi orqali jinoyatchilikning oldini olish nomi bilan keng qo'llaniladi.

6. Xavfni baholash va favqulodda vaziyatlarda harakat tartibi

6.1. Xavfni baholash bosqichlari

Profilaktika choralarining samaradorligi ko'p jihatdan xavf to'g'ri baholanganiga bog'liq. Har bir obyekt uchun xavfni baholash bir necha izchil bosqichdan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq. Birinchi bosqichda obyektning xususiyatlari o'rganiladi: uning maydoni, qavatlar soni, kunlik tashrif buyuruvchilar soni, saqlanayotgan tovarlar turi, naqd pul aylanmasi va ish vaqti hisobga olinadi. Ikkinchi bosqichda mumkin bo'lgan xavflar aniqlanadi va ularning yuz berish ehtimoli baholanadi. Uchinchi bosqichda har bir xavf yuz berganda yetkaziladigan zarar miqdori (inson hayoti, mulk, obro') belgilanadi.

To'rtinchi bosqichda aniqlangan xavflar ustuvorlik bo'yicha tartiblanadi va har biriga qarshi aniq chora-tadbirlar rejasi tuziladi. Beshinchi bosqich esa o'tkazilgan choralarning natijasini muntazam kuzatish va zarur hollarda rejaga o'zgartirish kiritishdan iborat. Bunday baholash yiliga kamida bir marta, shuningdek obyektda qayta ta'mirlash, faoliyat turini o'zgartirish yoki biror hodisa yuz bergandan keyin takroran o'tkazilishi lozim.

6.2. Favqulodda vaziyatda harakat tartibi

Xavfsizlik tizimining asosiy sinovi hodisa yuz bergan paytda namoyon bo'ladi. Shu sababli har bir obyektda favqulodda vaziyatlarda harakat qilishning aniq, oddiy va barcha xodimlarga tushunarli tartibi ishlab chiqilgan bo'lishi kerak. Bu tartib kamida to'rt asosiy elementni o'z ichiga olishi zarur.

Birinchidan, xabar berish. Hodisani birinchi payqagan xodim darhol mas'ul shaxsga va tegishli xizmatlarga (yong'in xavfsizligi, ichki ishlar organlari, tez tibbiy yordam) xabar berishi shart. Xodimlarda bu raqamlar doimo tayyor turishi va ular qanday ma'lumot berishni bilishi kerak.

Ikkinchidan, odamlarni xavfsiz joyga olib chiqish. Evakuatsiya vahimasiz va tartibli o'tishi uchun chiqish yo'llari belgilangan, yorug'lik ko'rsatkichlari ishlab turgan va xodimlar odamlarni yo'naltirishga o'rgatilgan bo'lishi lozim. Ayniqsa bolalar, keksalar va nogironligi bo'lgan shaxslarga alohida e'tibor qaratiladi.

Uchinchidan, birinchi yordam ko'rsatish. Xodimlarning bir qismi birinchi tibbiy yordam ko'rsatish bo'yicha tayyorgarlikdan o'tgan bo'lishi, obyektda esa dori-darmon qutisi va zarur vositalar mavjud bo'lishi kerak.

To'rtinchidan, hodisa joyini saqlash va organlar bilan hamkorlik qilish. Jinoyat yoki terroristik harakat belgilari mavjud bo'lsa, hodisa joyiga begona shaxslar kiritilmaydi, dalillar saqlanadi, videokuzatuv yozuvlari huquqni muhofaza qilish organlariga o'z vaqtida taqdim etiladi.

Ushbu tartibning amaliy ahamiyati shundaki, u xodimlarni vahima holatida o'ylab o'tirmasdan, oldindan o'rganilgan ketma-ketlik bo'yicha harakat qilishga o'rgatadi. Shuning uchun nazariy yo'riqnoma bilan cheklanmasdan, muntazam amaliy mashqlar o'tkazish juda muhim.

6.3. Xavfsizlik madaniyatini shakllantirish

Eng zamonaviy texnik vositalar ham xodimlar va tashrif buyuruvchilarning ongli munosabatisiz to'liq samara bermaydi. Shu bois xavfsizlik madaniyatini shakllantirish profilaktikaning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu obyekt rahbarining shaxsiy namunasidan boshlanadi: agar rahbariyat xavfsizlik talablariga jiddiy qarasa, xodimlar ham shunga amal qiladi. Xodimlar xavfsizlikka oid kamchilikni payqaganda uni yashirmasdan, rahbariyatga bildirishi va buning uchun jazolanmasligi lozim. Shuningdek, tashrif buyuruvchilarni ham ehtiyotkorlik qoidalariga rioya qilishga, shubhali holatlar haqida xabar berishga undash muhim.

6.4. Raqamli xavfsizlik va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish

Savdo va xizmat ko'rsatish sohasining raqamlashtirilishi yangi turdagi xavflarni ham keltirib chiqardi. Onlayn buyurtma, elektron to'lov, mijozlar bazasi va sodiqlik dasturlari orqali obyektlarda katta hajmdagi shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlar to'planadi. Bu ma'lumotlarning sizib chiqishi yoki firibgarlar qo'liga tushishi mijozlarga moddiy zarar yetkazishi, tadbirkorning obro'siga putur yetkazishi mumkin.

Shu sababli raqamli xavfsizlik chora-tadbirlari an'anaviy jismoniy xavfsizlik bilan uyg'un holda yuritilishi kerak. Ularga kassa va hisob-kitob dasturlariga kirish huquqini cheklash, murakkab parollar va ikki bosqichli tasdiqlashdan foydalanish, dasturiy ta'minotni muntazam yangilab borish, xodimlarni firibgarlik usullari (soxta havolalar, qo'ng'iroqlar orqali ma'lumot so'rash) haqida ogohlantirish kiradi. Videokuzatuv yozuvlari va mijozlarga oid ma'lumotlar esa faqat vakolatli shaxslar kira oladigan tarzda saqlanishi lozim.

Shuningdek, videokuzatuv va sun'iy intellekt tizimlarini joriy etishda xavfsizlik manfaati bilan shaxsning daxlsizlik huquqi o'rtasida muvozanat saqlanishi muhim. Kameralar faqat zarur joylarda o'rnatilishi, bu haqida tashrif buyuruvchilarga ogohlantiruvchi belgilar orqali ma'lum qilinishi, yozuvlar qonunda belgilangan muddat va tartibda saqlanishi kerak. Aks holda xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan vosita fuqarolar huquqlarining buzilishi manbaiga aylanishi mumkin.

7. Tizimni takomillashtirish bo'yicha takliflar

Mavjud holatni tahlil qilish asosida quyidagi takliflarni bildirish mumkin:

Birinchidan, katta savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari uchun xavfsizlik bo'yicha minimal majburiy talablar (kameralar soni, xavfsizlik xodimlarining malakasi, signalizatsiya tizimlari) aniq belgilanishi va bu talablar yagona me'yoriy hujjatda mustahkamlanishi kerak.

Ikkinchidan, xavfsizlik xodimlarini tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish, ularning malakasini tasdiqlovchi sertifikatlash tartibini joriy etish zarur.

Uchinchidan, obyektlarning xavf darajasiga qarab toifalarga ajratilishi (yuqori, o'rta, past xavfli) va tekshiruvlarni shu toifaga muvofiq o'tkazish resurslarni oqilona taqsimlash imkonini beradi.

To'rtinchidan, videokuzatuv va signalizatsiya tizimlarini yagona raqamli platformaga ulash orqali hodisalarga javob berish vaqtini qisqartirish mumkin.

Beshinchidan, tadbirkorlar va fuqarolarning profilaktikadagi ishtirokini kengaytirish, xavfsizlik madaniyatini shakllantirish bo'yicha doimiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish lozim.

Oltinchidan, yangi obyektlarni loyihalash va foydalanishga topshirish bosqichida xavfsizlik talablariga muvofiqlikni majburiy tekshirish tizimini kuchaytirish maqsadga muvofiq.

Yettinchidan, tadbirkorlar uchun xavfsizlikni ta'minlashga sarflangan xarajatlarni rag'batlantiruvchi mexanizmlar (masalan, tekshiruvlar chastotasini kamaytirish yoki boshqa imtiyozlar) joriy etilishi mumkin. Bu tadbirkorlarni xavfsizlikka sarmoya kiritishga undaydi.

Xulosa

Savdo va xizmat ko'rsatish obyektlari zamonaviy jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, ularning xavfsizligi jamoat xavfsizligining muhim bo'g'inidir. Bu sohadagi xavf-xatarlar jinoiy, texnogen, ijtimoiy, sanitariya-epidemiologik va terroristik xususiyatga ega bo'lib, ularning oldini olish uchun yagona, kompleks yondashuv talab etiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, samarali profilaktika faqat qonunchilik normalariga tayanib qolmay, tashkiliy tayyorgarlik, zamonaviy texnik vositalar, idoralararo hamkorlik va aholining ongli ishtirokini ham o'z ichiga olishi kerak. Xavfga asoslangan yondashuv, xavfsizlik xodimlarini sertifikatlash va texnik tizimlarni yagona raqamli platformaga birlashtirish profilaktika samaradorligini oshiradi.

Taklif etilgan choralar amalga oshirilsa, bunday obyektlarda huquqbuzarliklar va favqulodda holatlar sonini kamaytirish, fuqarolarning xavfsizligini yanada mustahkamlash hamda tadbirkorlik uchun xavfsiz muhit yaratish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida”gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining “Yong'in xavfsizligi to'g'risida”gi Qonuni.

3. O'zbekiston Respublikasining “Terrorizmga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi.
5. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi.